

Уявлення про духовні цінності є різноманітними. Так, у сучасному середовищі поширені прагматичні орієнтації та установки. Це вказує на порівняно низький рівень розвитку, що визначає значущість матеріальних потреб порівняно з духовними. Вітчизняні вчені звертають увагу на неприпустимість абсолютизації ролі духовної основи, яка закладена в дитячі роки. Попри значущість, вона містить переважно почуттєво-емоційний компонент, такі особистісні якості, як совісність, чесність, сміливість тощо. У духовному розвитку людей зрілого віку істотно підвищується роль самостійного аналізу і оцінки зовнішніх соціальних умов, явищ, а також самовиховання та інших форм самодетермінації. У будь-якій духовній цінності виражається проблематичність реалізації актуальних духовних потреб у реальному житті.

Духовні цінності, як основа духовного світу, зводяться до знання про життя, людей, природу, культуру. Важлива особливість духовних цінностей полягає не в абсолютній їхній духовності, а в тому, що вони матеріалізовані у процесах праці і діяльності, особливо в умовах ведення війни.

Війна змінює звичні ролі людей і створює спільноту, змінює і самих людей. Люди згуртовуються, щоб допомогти військовим, кожен перебуває на своєму фронті: науковому, освітньому, медичному тощо. Українці у війні єдині у своїх переживаннях. Кооперація є наслідком жахиття, але також і фундаментом для подальшого розвитку. Війна навчила, що не варто відкладати життя на потім, а жити кожним моментом зараз.

Марія ЗАОБОРНА

*Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
maria_ternopil@ukr.net*

МОВА ЯК СФЕРА ПЕРЕЖИВАННЯ ЦІННОСТІ

Мовна практика людини опирається на конвенційне розуміння мови як засобу репрезентації того контексту буття, де окреслюються ціннісні складові людської сутності. З опорою на референційні механізми, що співвідносять мовну дійсність з так званим реальним світом, у мовленні кожної особистості можна “схопити” й відстежити релевантні для її душевно-духовної організації цінності, що виступають так званими ‘мотивами мотивів’ [5, с. 221] її діяльності. Як приклад, у цьому плані ще

Григорій Сковорода у творі «Боротьба архистратига Михаїла с сатаною про це: легко бути добрим» увиразнив піснями подорожніх парадигму 'Рятівний шлях – Шлях миру, названий пустим – Шлях лівий, названий вентер' як метафору вибору людиною її життєвої дороги. Відповідно на рівні лексико-семантичної організації тексту актуалізувались ціннісні орієнтири, що дозволили "зчитувати", так би мовити, лінію поведінки, притаманну тим, хто йде певним шляхом [7, с. 68–76].

Водночас усвідомлення мови як 'оселі людського духу' (М. Гайдеггер) та простору думки увиразнює феномен проживання-переживання цінностей, що кодують світоглядні пріоритети конкретної мовної особистості. Такий підхід корелює з інтерпретацією мови як носія одного з типів знань, як духовної енергії, що стимулює когнітивну активність людини, огранюючи неповторність індивідуального досвіду занурення в мовну стихію.

Пропоновані далі міркування прочитуються як етапи рефлексії доволі протяжного в часі власного досвіду мовного осягнення й переживання Любові як вершинної цінності духовної сфери буття.

- Спонтанна акцентуація в дискурсивній практиці вербального сегмента (1).

- *Не бійся! Страх – то найбільший гріх.*

- Страх – від лукавого.* (З мовлення літньої жінки)

- Первинна, поверхова, оцінна реакція.

- «Дивно: страх не числиться серед семи головних гріхів, які виділяє догматичне богослов'я».

- Сегмент дискурсивної практики (2): актуалізація діади «Страх – Любов» в тексті роману Шарлотти Бронте «Джейн Ейр».

- *Бетсі, пообіцяйте не сварити мене, поки я ще тут.*

- *Гаразд, не буду. Тільки ж ви будьте хорошою дівчиною, а мене не бійтесь. І не здригайтеся так при кожному гострому слові – це дуже дратує.*

- *Ні, я вже більше не боятимусь вас, Бетсі, я до вас звикла. Незабаром мені доведеться боятися інших людей.*

- ***Якщо ви боятиметесь, то Вас не любитимуть*** [3, с. 52].

- Рефлексія й окреслення асоціативної парадигми.

- «Страх може асоціюватись з любов'ю. Водночас страх – це гріх. Гріх – це та поведінка, що віддаляє людину від Бога. А Бог є Любов. Таким чином, формується асоціативна тріада 'Страх – Гріх – Любов'.

- Сегмент дискурсивної практики (3): градуйована актуалізація діади 'Страх – Любов', що слугує сенсовим тлом переживань героя тексту

повісті Ірен Роздобудько «Ранковий прибиральник» в екстремальній ситуації та в умовах сірого існування після виходу з неї.

Час перестав існувати. Напевно, я ненадовго знепритомнів чи впав у транс, тому що, коли знову зміг міркувати, сонце стояло низько над водою, і дикий страх змусив мене люто запрацювати руками: я боявся ночі на воді, крім того, тіло моє розкисло, свинцеві кросівки тягли донизу. Потрібно було припинити цей жах [6, с. 68]. ... Потім мені здалося, що все зникло. Я міг іти по водах, як по суші. Я був усесильний. Любов переповнювала мене. Любов, прощення, жалість увійшли в мене струменями гарячого повітря, і я відчував, що незабаром відірвуся від води і злечу над землею. Сотні облич промайнули переді мною, сотні спогадів, скрутившись у єдиний клубок, заворушилися в мозку [6, с. 70–71].

... Всіма людськими вчинками керує страх. Спочатку дитячий: обдурити надії залюблених у тебе батьків, бути гіршим від однолітків, не вивчити потрібний параграф у підручнику. Потім він трансформується в безліч інших: від банального остраху втратити роботу (чи – авторитет, любов, довіру, близьких людей et cetera) до страху перед смертю. Якщо ж спробувати позбутися цього почуття, що залишається? Любов? Але Марією де Пінта, наприклад, керує не так любов, як страх утратити її. Тому вона така покірنا й невимоглива. А я найпідлішим чином усіляко підтримую в ній цей страх. І все це відбувається мимоволі, само собою. Тому що це – модель, матриця усіх стосунків.

Мені раптом захотілося відразу схопитись і помчати до дівчини, щоб чесно пояснити: вона має до мене зовсім не те почуття, про яке мріяла. Звільнити її від страху. Тобто – від себе. Але... але тоді він перейде до мене під іншим ім'ям: 'страх самотності'. Ось так. Страх закріплює в єдиний ланцюг усіх нас. Я міг би, звісно, на ній одружитись. Але я не любив її. Я знав це напевно.

Любов умерла в мені вже давно... [6, с. 100].

● Фокусування текстової імплікації «Якщо зникає Любов, то з'являється страх».

● Осмислення лексеми *боятися* під етимологічним радикалом, що лінгвально увиразнює світоглядний стереотип *Страх – від лукавого*.

Боятися – псл. *boyati se*, ... зводиться до кореня іє. **bhei-/bhoi-/bhī* [4, с. 242]. **Біс** – псл. *běsъ* < **boids-*(іє. **bhoidh-*), очевидно, пов'язане з *boyati se*, “боятися”; – у такому разі споріднене з лит. *baisà* “страх” [4, с. 201].

● Увиразнення смислів, що продукує асоціативна тріада ‘Страх – Гріх – Любов’, на тлі євангельської сентенції *Страху немає в любові, але*

досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку. Хто ж боїться, той не досконалий в любові (1 Ів. 4: 18) [2, с. 275].

“Схоплене” переживання любові як цінності не продукує дефініції, а дозволяє відстежити суб’єктивний механізм актуалізації певного когнітивного утворення, що формується з опорою на ланцюг асоціативно-вербальних подразнень, в сегментах якого окреслюються однотипні діади/тріади смислів.

У цьому контексті визріває низка проблемних питань, а насамперед – чому, власне, саме цей, а не інший фрагмент організації мовного коду стає для людини імпульсом для актуалізації її особистісних смислів, що стимулюють психолінгвальну реакцію переживання саме цієї, а не іншої цінності? Можливо, джерело відповіді варто шукати в розмислах Григорія Сковороди в тексті «Розмови, названої Алфавіт, або Буквар миру»: *Визначити, прикликати, назвати, послати, дати владу – залежить від народження. ... Як можеш зцілювати недуги, не маючи влади? Звідкіля і влада, коли ти не посланий від Бога? Як посланий, коли не названий? Як названий, коли не прикликаний? Як же покликаний, коли не на те народжений?* [8, с. 446–447].

Людина має доступ тільки до того, що є в ній самій, і мова як одна із сутнісних характеристик людської особистості забезпечує їй цей доступ. У мові є комплекс неусвідомлених знань, які схоплюються інтуїтивно і які релевантні для духовного устрою особистості.

Ймовірно, що, з одного боку, тут ми стикаємось з тим невловимим механізмом дії прецедентних текстів та художнього мовлення загалом, специфіку якого в порівнянні зі звичайним, дискретним, мовленням підмічає Ф. Бацевич: «У щоденному мовленні код (мова, мовлення) вживають для “впізнання” адресатом речей (у широкому значенні слова), а в художньому – для їхнього особливого “бачення”, тобто з мовним кодом щось відбувається, він стає “іншим”. Створений за допомогою таких специфічних знаків художній текст породжує особливий і неповторний світ, який стає для адресата (читача, слухача) поштовхом для генерування його власних комунікативних смислів» [1, с. 52]. З іншого боку, релевантні для переживання цінності когнітивні утворення дуже індивідуальні, а тому не можуть бути повністю описані й тим більше – формалізовані. Такий стан справ корелює з характером сучасної гуманістики, яка все більше тяжіє до суб’єктивності, та й навіть до езотеричності.

На цьому тлі здатність засобів мовного коду запускати й обслуговувати механізм переживання людиною цінностей можна вважати одним із аспектів усвідомлення мови як цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Нариси з теорії тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 280 с.
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Київ: Республіканська рада ЕХБ України, 1990.
3. Бронте Ш. Джейн Ейр. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1971. 462 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 томах. Том 1. Київ: Наукова думка, 1982. 632 с.
5. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ: Абрис, 1995. 336 с.
6. Роздобудько Ірен. Ранковий прибиральник. Київ: Нора-Друк, 2015. 158 с.
7. Сковорода Г. Боротьба архистратига Михаїла с сатаною про це: легко бути добрим. *Г. Сковорода. Твори: У 2 т. Т. 2: Трактати, Діалоги. Притчі. Переклади. Листи.* Київ: АТ «Обереги», 1994. С. 61–87.
8. Сковорода Г. Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру. *Г. Сковорода. Твори: У 2 т. Т. 1.* Київ: АТ «Обереги», 1994. С. 413–463.

Антоніна ЯРУЧИК

*Кандидат філософських наук, старший викладач Волинського національного університету імені Лесі Українки
Луцьк, Україна
A_Yaruchuk@ukr.net*

ЦІННОСТІ ЯК ОСОБЛИВИЙ СВІТ БУТТЯ ЛЮДИНИ

Триває війна... Більше року ми щодня чуємо ці страшні слова із засобів масової інформації. Пророчими, на жаль, стали слова Сергія Кримського: «Людство зазирнуло в такі безодні зла, які змінили наше уявлення про Бога, людину, історію. Страждання людини виявилися більш трагічними, ніж страждання Бога» [2, с. 91]. Чому ж це уже вкотре стається на нашій землі, адже, як засвідчують науковці-археологи, ідеї ненасильництва були властиві ще трипільській цивілізації, єдиній культурі, яка не знала меча.

Як зазначає переважна більшість філософів, найвищою цінністю є життя людини, адже завдяки життю ми отримуємо задоволення та насолоду від любові, спілкування, творчості, досягнення успіхів тощо. Так Роман Арцишевський підкреслює, що про цінність життя влучно висловився письменник Василь Биков, який писав, що життя є єдиною реальною цінністю людини, а у досконалому людському суспільстві воно стане міркою та ціною усього, стане категорією-абсолютом [1, с. 133]. Беззаперечно, що для кожної людини її життя є одне і неповторне, тому його цінність є абсолютною, яку ніщо не може перевершити.

Реалії сьогодення ще раз показали, що право українського народу на життя знову жорстоко порушено задля здійснення егоїстичних задумів